

De eenheid van Europa en de vroege oecumenische beweging

In de eerste helft van deze eeuw heeft de oecumenische beweging haar betekenis gezocht en gevonden in het opnieuw zichtbaar maken van de christelijke eenheid. Dit heeft geleid tot een diepgaande oecumenische herwaardering van de eenheid van Europa. De Koude Oorlog heeft belemmerd dat deze ideeën tot hun recht kwamen. Maar duurzame Europese eenheid is en blijft een wezenlijk vraagstuk voor christenen.

Europa is niet een van de vertrouwde thema's in het protestantse denken. Integendeel. De Reformatie werd en wordt niet alleen door rooms-katholieken, maar ook door protestanten zelf gezien als een enorme breuk die een einde maakte aan de eenheid van de Westerse kerk en aan de Westerse christenheid als, al dan niet generaliseerde, politieke eenheid. De protestantse kerken werden georganiseerd op nationale schaal. Hun kerkelijke structuren waren nauw verbonden met de opkomst van nieuwe soevereine staten die tot op de dag van vandaag bestaan. Nederland is van die ontwikkeling een goed voorbeeld. Terwijl de fundamentele eenheid van Europa voor rooms-katholieken een voor de hand liggende idee was en is, hebben protestanten daarentegen in dit opzicht een

angeboren blinde vlek. Het bestaansrecht van de protestantse kerken lijkt immers juist nauw verbonden met het ontstaan van de nationale staten en hun soevereiniteit.

Dr. J.A. Zeilstra

Vroeg oecumenische beweging

De oecumenische beweging zoals die zich ontwikkelde in de eerste helft van deze eeuw, heeft haar betekenis gezocht en gevonden in het opnieuw zichtbaar maken van de christelijke eenheid. Deze beweging is vooral aangeslagen bij die kerken die zich in toenemende mate bewust werden dat zij zonder de eenheid met de andere kerken te zoeken, zelf minder kerk van Christus waren. In de tien jaren die voorafgingen aan de oprichting van de Wereldraad van Kerken in 1948, heeft dit denken, meer dan tot voor kort werd aangenomen, geleid tot een

diepgaande oecumenische herwaardering van de eenheid van Europa.¹ De Koude Oorlog heeft belemmerd dat de ideeën uit deze periode tot hun recht kwamen. Nu zijn er goede redenen om op deze ideeën terug te komen. Het gaat om waardevol materiaal dat kan worden gebruikt om de mentaliteit te ontwikkelen die nodig is ten behoeve van een duurzame en kwalitatief hoog ontwikkelde Europese eenheid.

Nieuw realisme

Door de Eerste Wereldoorlog kwam het Europese statensysteem als zodanig onder kritiek te staan. Bijvoorbeeld van de kant van het idealistisch internationalisme, zoals dat onder andere tijdens de jaren twintig tot uiting kwam in de pan-Europa plannen van graaf R.N. de Coudenhove-Kalergi. Deze benadering werd in de oecumenische beweging gewaardeerd om de doelstelling, maar toch ook als veel te optimistisch en naïef van de hand gewezen. Hier werd de zondige neiging van de mens om toch in de eerste plaats aan zichzelf te denken, zo meende men, ernstig onderschat. De opkomst van een nieuw realisme typeert de oecumene tijdens de jaren dertig. De verwachting van velen dat het Koninkrijk van God binnen handbereik was, nog volop vertegenwoordigd tijdens de *Life and Work* conferentie te Stockholm in 1925, was vrijwel verdwenen toen deze tak van de oecumenische beweging opnieuw een grote conferentie had te Oxford in 1937. De opkomst van de totalitaire staten maakte diepe indruk. Het falen van de Volkenbond om zwakke landen, zoals Ethiopië, te beschermen tegen agressors, de mislukte ontwapeningsbesprekingen in Genève (1932-1934), en de voortslpende ruzies over de implementatie van het Verdrag van Versail-

les, deden het ergste voor de toekomst vermoeden. Europa stond op de rand van de afgrond en de mensen wisten het. Het thema van de *Life and Work* conferentie van 1937 was goed gekozen: *Church, Community and State*.²

Betekenis eenheid Kerken

Voor de oecumenische beweging was het grote probleem: wat is de betekenis van de eenheid van de Kerk in deze verscheurde wereld? De Oxford Conferentie is buitengewoon belangrijk geweest voor de oorlogsjaren, omdat hier de principes werden vastgelegd op grond waarvan een strategie kon worden ontwikkeld. Een van de meest bekritiseerde zaken in Oxford was het beginsel van de nationale soevereiniteit. Niet alleen de totalitaire staten, maar ook de democratieën werden in dit opzicht aan de kaak gesteld. De economische crisis was onoplosbaar geworden doordat de politici weigerden hun nationale prioriteiten achter zich te laten en hun politiek ophingen aan tariefmuren en handelsrestricties. De ontwapeningsbesprekingen waren kansloos omdat ook hier het eigenbelang de toon aan gaf en zeer weinig staten de Volkenbond van echte macht wilden voorzien. In diverse bijdragen voor de Oxford Conferentie werd het principe van de absolute nationale soevereiniteit als goddeloos van de hand gewezen. Ondertussen had de Kerk bovenal Kerk te zijn, verenigd als het ene lichaam van Christus, ook als de volken in oorlog waren. Nooit mocht de Kerk zich opnieuw door internationale conflicten tegen zichzelf laten uitspelen, zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog was gebeurd. Toen hadden kerken hun betrokkenheid vooral vormgegeven door heel naïef Gods zegen over de wapens af te smeken en te bidden voor

de overwinning van het vaderland. Dat was gebeurd in elk van de deelnemende landen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is dat op die schaal niet meer gebeurd. Dit was een verheugend resultaat van de vroege oecumenische beweging. Hier kon het echter niet bij blijven. Een kerk die terugtreedt, loopt per definitie relevantieverlies op. Deze kwestie raakt direct aan het bestaansrecht van de kerk. Als God de wapens niet zegent, wat heeft Hij dan eigenlijk wel met de oorlog te maken? Met andere

woorden: heeft de idee van God zoals de Kerk daarmee bezig is, eigenlijk nog wel betekenis in de moderne wereld van grootschalige menselijke conflicten? Het vraagstuk van de ecclesiologie (theologische leer van de kerken, red) is onlosmakelijk verbonden met de vragen van oorlog en vrede.

Het streven van de vroege oecumenische beweging is daarom zo interessant en spannend, omdat het heel concreet gaat over de bestaansreden van de kerk in verhouding tot de samenleving als geheel. Wat heb je aan de Kerk wanneer de problemen van de mensen volstrekt uit de hand lopen? In de oecumenische beweging ging men er van uit dat de georganiseerde vorm van kerk-zijn zinvol en zelfs onmisbaar was met betrekking tot een vreedzame en vooral rechtvaardige orde voor de samenleving. Naar de eenheid van de kerk te streven, dat kon geen doel op zichzelf zijn, maar dat streven werd steeds opnieuw in verband gebracht met de verscheurdheid van de hele samenleving. Kerkelijke eenheid is prin-

cipieel geen zaak van hiërarchie of alle neuzen in dezelfde richting. Het doel is een gemeenschappelijke interpretatie van het Koninkrijk van God met het oog op de nood van de wereld.

Voortdurende dialoog

Het belangrijkste middel in dit opzicht was een voortdurende dialoog. Deze was al voor de oorlog begonnen en werd tijdens de oorlog, ondanks alle moeilijkheden, voortgezet op hoog niveau. Er werd in navolging van de

Oxford Conferentie een wetenschappelijk studieprogramma met betrekking tot een nieuwe internationale orde ontwikkeld. De drie algemene secretarissen van de Wereldraad in status van oprichting, W.A. Visser 't Hooft in Genève, W. Paton in Londen en H.S. Leiper in New York, slaagden er in om met betrokkenen in vele landen in contact te blijven en een voortdurende stroom van ideeën bleef rondgaan in het oecumenische circuit. Het opmerkelijke resultaat is dat in tal van bijdragen

principes werden uitgewerkt waarin vorm werd gegeven aan de fundamentele eenheid van Europa, inclusief de vijanden van het moment.

Verantwoorde 'vredesdoelen'

In Engeland spitste het debat zich toe op de vraag: Wat zijn verantwoorde 'vredesdoelen'? Als christenen zich verplicht voelden mee te vechten in deze oorlog tegen de fascistische landen, waar streden zij dan voor? Niet voor de eer van Engeland, niet voor het Britse imperium, zelfs niet voor 'democratie'

**Kerkelijke eenheid
is principieel geen
zaak van hiërarchie
of alle neuzen in
dezelfde richting.
Het doel is een
gemeenschappelijke
interpretatie van het
Koninkrijk van God
met het oog op de
nood van de wereld.**

als systeem. Als christenen mee vochten in deze oorlog, dan hadden ze zich te realiseren dat ook hun eigen land niet brandschoon was, maar omdat het kwaad aangericht in het land van de vijand en de bezette gebieden, de propties te buiten ging, moest het bestreden worden. Achter de zichtbare oorlog ging een onzichtbare geestelijke strijd schuil. En deze 'oorlog achter de oorlog' beperkte zich geenszins tot de belligerenten. Het was een strijd die zich evengoed afspeelde in volle vreedstijd. Men had toegelaten dat besluitvormingsprocedures waren uitgehold. Eigenbelang had veroorzaakt dat de rechtspraak was vervallen tot een spel waarin ieder trachtte er zo goed mogelijk vanaf te komen in plaats van rechtvaardigheid na te streven. De onrechtvaardige behandeling van het verslagen Duitsland door Frankrijk en Engeland had niets met rechtvaardigheid en het verlangen naar een duurzame vrede te maken. Van Duitse zijde waren de aanspraken verder op de spits gedreven en opgeklopt. Zo was Duitsland vervallen tot een extreem geval van een goddeloze samenleving. In die zin, zo vonden men, was Duitsland ontrouw aan zichzelf en losgeraakt van de Europese traditie. Maar alle landen liepen dit gevaar.

Velen geloofden dat niet alleen de samenleving, maar ook de kerken in de oorlog een Godsoordeel ondergingen. De oecumenische beweging heeft herhaaldelijk de kerken opgeroepen schuld te belijden aan het uitbreken van de oorlog. Dit kwam neer op de erkenning, dat alle onwaarachtigheid bij elkaar het ineenstorten van de samenleving tot gevolg had gehad. Velen die betrokken waren in de oecumenische beweging realiseerden zich hoezeer de

kerken in de jaren dertig, als bourgeoisiekerken, zich hadden laten inpakken door een maatschappelijke orde waar ze zelf belang bij hadden. Als hun leiders en leden zich al opwonden, was dat meestal over theologische haarkloverijen geweest en zo hadden kerken zich teruggetrokken in een wereld van theologische principes. De 'massa's' hadden men overgelaten aan de nieuwe zingevingssystemen hen aangereikt door staatscommunisme en nationaal-socialisme. God werd wel in kerken vereerd, maar Hij werd ver weg in de hemel gedacht. Zijn plaats op aarde was *de facto* vacant door het wegzakken van maatschappelijke relevantie van de Gods-idee. In Duitsland had een mens die plaats bezet: Adolf Hitler. In zijn naam kwamen vormen van gemeenschap en enthousiasme tot stand, waardoor grote groepen mensen weer bereikbare doelen konden onderscheiden, dat wel. Maar het waren mensonterende doelen.

Bewustwording

Het fascisme moest worden bestreden, toen het niet anders meer kon ook met geweld. Aan deze conclusie ging in de oecumenische beweging een belangrijk proces van bewustwording vooraf. In dit opzicht werd het verraad in 1938 in München door de Britse premier Chamberlain aan Tsjecho-Slowakije gepleegd voor hen die de juiste vragen stelden een mijlpaal op weg naar de ondergang van Europa. Na aanvankelijke aarzeling en mislukte pogingen om een soort oecumenische onpartijdigheid te bewaren, begrepen de meeste leiders van de Wereldraad van Kerken in status van oprichting dat niet alle katjes in het donker even grauw waren en dat men daaruit, om zelf geloofwaardig te blijven de gevolgen onder ogen moest zien. God en zijn Koninkrijk stonden

in deze afschuwelijke oorlog niet tijdelijk buitenspel! Dat moest duidelijk worden in de dialoog, de standpunten en de daden. Hitler moest overwonnen worden, omwille van de slachtoffers. Maar niemand kon ondertussen zeggen dat hij of zij vrijuit ging. In de ogen van de Schepper, zo meende men, stonden alle mensen in de schuld. Duitsland kon dus nooit bij wijze van een kruistocht bestreden worden. Kritiek op de Geallieerden moest mogelijk blijven. Het onrecht zelf diende bestreden te worden, in welk land dan ook. Op het moment dat de Geallieerden gericht Duitse burgerdoelen, dat wil zeggen grote steden met kinderen, mannen en vrouwen niet direct bij de oorlogvoering betrokken, begonnen te bombarderen, werden hun eigen doelstellingen gecorrumpeerd. Zo verlaagden ze zich tot het niveau van de vijand. Datgene wat ze aanvankelijk verafschuwd hadden in de nazi's, deden ze nu zelf. Daarmee verviel, vanuit het geloof gezien, de legitimatie van de oorlog. De Anglicaanse bisschop en oecumenische leider G.K.A. Bell van Chichester heeft in het Hogerhuis fel tegen deze handelwijze geprotesteerd, helaas was hij een uitzondering. Tot het einde toe is hij blijven strijden voor een Geallieerde oorlogspolitiek die onderscheid zou blijven maken tussen Nazi's en Duitsers. Dit werd heel moeilijk door de 'onvoorwaardelijke overgave'-formule die door Churchill en Roosevelt vanaf de Conferentie van Casablanca in januari 1943 werd gehanteerd. Deze formule werd door velen in de oecumenische beweging als racistisch afgewezen.

Duitsers, als theoloog D. Bonhoeffer, diplomaat A. von Trott zu Solz, O.H. von der Gablentz en anderen hebben intensief geparticipeerd in de interna-

tionale oecumenische dialoog. Hun plan van een alternatieve Duitse staat ingebed in een federale Europese structuur was in feite bedoeld als een bijdrage in het oecumenisch programma van studie en actie. Geïnspireerd door de idee van de eenheid van de Kerk, proberen zij via het oecumenisch netwerk pogingen in het werk te stellen om de Geallieerde regeringsleiders te bereiken en de politieke patstelling die tot de oorlog geleid had, te doorbreken. De belangrijkste reden dat dit is mislukt, hangt samen met de rol van de Sovjet Unie. In het Duitse verzet heeft men de illusie gekoesterd dat Duitsland, min of meer intact, ook na de oorlog een functie ter verdediging van West-Europa tegenover de Russen zou kunnen behouden. De atheïstische ideologie van de Sovjet Unie heeft niet alleen de Duitse contacten, maar de oecumenische beweging als geheel, op het verkeerde been gezet. Dit is een zwakke plek geweest. Men heeft in een pan-slavistisch 'anti-christelijk' Rusland uiteindelijk een grotere bedreiging voor de toekomst van Europa gezien, dan in het fascisme. Hier kreeg Europa dan toch het exclusieve, defensieve en gesloten karakter dat tijdens de Koude Oorlog gegolden heeft.

Rol van de kerken

Maar tegelijk groeide het bewustzijn dat de identiteit van de christelijke kerk nooit kan samenvallen met een volk of een beperkte groep volken. Het is vooral in de Verenigde Staten geweest dat de kerken in dit opzicht hun doelen hebben bereikt. De *Commission on a Just and Durable Peace* heeft daar van 1942-1945 het debat over de rol van de Verenigde Staten met betrekking tot de internationale orde gestimuleerd. Dat de politiek van het isolationisme werd

verlaten en dat de Verenigde Staten niet alleen lid van de Verenigde Naties werden, maar zich ook sterk maakten voor de mensenrechten, is mede te danken aan de rol die kerken in dit opzicht hebben gespeeld. Europese eenheid werd een belangrijke voorwaarde voor de verlening van de steun in het kader van de Marshallplannen. Ook hier heeft de oecumenische dialoog een belangrijke voorbereidende rol gespeeld.

In de meeste oecumenische studies, werkgroepen en conferenties die plaats vonden in de oorlogsjaren ging men niet zover dat er blauwdrukken werden geleverd waarin werd aangegeven hoe dat federale Europa nu technisch precies in elkaar moest zitten. Maar het principe dat, omwille van de Godgegeven waarde van de menselijke persoon, er in de twintigste eeuw gezocht moet worden naar andere organisatievormen dan de nationale staten voorzien van onaantastbare soevereiniteit, dat principe werd wel degelijk gezien als een uitgangspunt dat kon worden afgeleid uit het christelijk geloof. Kerken, zo meende men, konden hier niet mee omgaan alsof het een puur politieke optie betrof. Een terugkeer naar 'de goede oude tijd' van het ieder voor zich van de jaren dertig, werd niet alleen voor onwenselijk gehouden, maar ook voor onmenselijk.

Geconfronteerd met de enorme uitdaging van fascisme en oorlog bloeide de oecumenische dialoog. De 'eenheid' die werd bepleit en die de contacten zo zinvol en spannend maakte, typeerde zich door onmiddellijke maatschappelijke relevantie. Antwoorden werden gezocht en gegeven op zaken van leven of dood. Vrede in Europa was een noodzakelijke voorwaarde voor wereldvrede, zo meende men, niet zo vreemd in een

tijdperk dat nog altijd koloniaal was. Twee Europese oorlogen waren uitgegroeid tot wereldoorlogen. Dit leek een repeterende breuk. Juist op de plek van de slagvelden, moest de vrede worden gebouwd. Men kon zich een levensvatbare Verenigde Naties, slechts voorstellen wanneer de Europese landen zich lieten verenigen in een federale regionale eenheid die naast andere te vormen regionale eenheden, zou functioneren als een stabiele bouwsteen voor een slagvaardige wereldorganisatie. De Zwitserse jurist H.M. Huber, rechter van het Permanente Internationale Gerechtshof in Den Haag en later president van het Internationale Rode Kruis, had hoge verwachtingen van de Kerk met betrekking tot de internationale rechtsorde. Hij zag de kerken tezamen, als potentieel de laatste morele autoriteit, nodig om een levensvatbaar systeem van internationaal recht te ondersteunen. Een invloedrijke Nederlandse jurist die ook die mening was toegedaan was F.M. Baron van Asbeck.

De betrokkenheid van deze en andere denkers die in deze richting dachten bij de vroege oecumenische beweging was groot. Maar de oecumenische beweging was nooit 'de ziel van de Volkenbond' geworden. Ook is de Wereldraad van Kerken nooit de morele vloer voor de Verenigde Naties geworden. Ook andere religies dan de christelijke hebben zich niet als zodanig ontwikkeld. Religies worden in internationaal verband veiligheidshalve meestal ingedeeld onder het relatief onschuldige hoofdstuk cultuur. Dat is een gemiste kans.

Heroriëntatie

In de zomer van 1944, toen de Koude Oorlog zich steeds duidelijker aankon-

digde, verdween Europese federatie als de actuele uitwerking van de idee van de eenheid van de oecumenische agenda. Het werd allemaal veel te ideologisch. Het falende Duitse verzet was de opmaat voor de aftocht. De vormen van samenwerking in opkomst waren in feite twee defensieve, gesloten bolwerken, in plaats van een echte Europese eenheid in dienst van de wereldvrede. In de jaren vijftig, toen de Europese samenwerking eindelijk vaste vorm begon te krijgen, hebben de kerken zich er weinig mee bemoeid. Oproepen van de *Commission on Christian Responsibility for European Co-operation* gericht tot de kerken om het proces van (West) Europese eenwording te steunen, werden nauwelijks beantwoord. De oecumenische beweging had de handen vol om zich, in deze tijd van dekolonisatie, te heroriënteren op de wereld. Het gevaar van Eurocentrisme werd onderkend en in toenemende mate en volkomen terecht kwam het perspectief van de nieuwe zelfstandige staten, de zogenaamde ontwikkelingslanden in de aandacht te staan. Een praktisch probleem waar de Conferentie van Europese Kerken mee te maken kreeg was dat vertegenwoordigers uit Oost Europa officiële toestemming van hun regering nodig hadden om aanwezig te kunnen zijn op bijeenkomsten, een dubieus selectie criterium. Pas aan het einde van de Koude Oorlog is de oecumenische beweging weer aandacht gaan besteden aan de Europese eenheid zoals die inmiddels in de Europese Economische Gemeenschap, weldra Europese Unie, had vorm gekregen.³

Toch zijn er vruchten van het vroege oecumenisch denken over Europa die ondertussen wel tot ontwikkeling zijn gekomen. De intrinsieke waarde van ie-

dere menselijke persoon, door kerken beleden op grond van het geloof in de schepping, was als het ware opnieuw ontdekt en heeft een blijvende rol gespeeld in de *Commission of the Churches on International Affairs*. De eenheid waar het allemaal om zou moeten gaan, was uiteindelijk de eenheid van een enkele mens, niet als autonoom individu, maar als Godgewild persoon en wezenlijk deel van de hele schepping. Criteria om iedere organisatievorm tussen persoon en gehele schepping te beoordelen kunnen aan die eenheid worden ontleend.⁴ De nieuwe orde die Hitler voor Europa in gedachten had, was een vorm van eenheid waarin per definitie onrecht gedaan zou worden aan de bedoeling van de Schepper. Maar dat gold ook voor het naast elkaar voortbestaan van zoveel nationale staten die niet alleen in theorie, maar ook en al te vaak in de praktijk, bereid waren terwille van hun absolute soevereiniteit naar geweld te grijpen om onderlinge problemen 'op te lossen'.

De voormalige voorzitter van de Europese Commissie, de Fransman Jacques Delors heeft de kerken meerdere malen opgeroepen zich actiever op te stellen met betrekking tot Europa en bijdragen te leveren aan de inhoudelijke discussie over Europa. Dit blijkt voor veel kerken, volop bezig met zichzelf en hun eigen moeite het hoofd boven water te houden, erg moeilijk. Protestantse kerken hebben het moeilijker hun plek in dat gesprek te vinden dan de Rooms-Katholieke kerk. Hun aarzeling en achterdocht met betrekking tot Europa zijn begrijpelijk, maar het is in het licht van de geschiedenis van de oecumene niet terecht als het hier bij blijft. Het gaat daarbij niet om een kerkelijke autoriteit die de stem

verheft om aan politici te zeggen wat men moet doen! Zoals het tijdens de Tweede Wereldoorlog niet ging over vragen van kerkelijke macht. Formeel bestond de Wereldraad nog niet eens. Het ging om goede ideeën en criteria om prioriteiten vast te stellen met betrekking tot politieke eenheid.

Herinterpretatie van verleden

Een centrale plaats was in dat opzicht ingeruimd voor de omgang met het verleden. In vrijwel alle landen lagen de gevoeligheden uit het verleden hoog opgestapeld. In de oorlogsjaren werd daaraan dagelijks leed toegevoegd. Al die wrijvingen, conflicten en misdaden konden gaan functioneren als evenzovele arsenalen voor nieuw wantrouwen. Men kon ze gaan koesteren en zich er in nieuwe situaties achter verschuilen of zelfs verschansen, zoals helaas ook maar al te vaak is gebeurd. Regeringen konden eigen zwakheid verbergen achter oude verwijten aan de burens.

De christelijke kerken staan in een traditie die enerzijds de geschiedenis onder ogen ziet, anderzijds van vergeving en verzoening en opnieuw beginnen weet. Dat is in de tien jaren voorafgaande aan de oprichting van de Wereldraad van Kerken opnieuw ontdekt. De geschiedenis moet serieus genomen worden, maar het eigen gelijk van mensen blijft altijd relatief. In de ogen van God, die in kerken beleden wordt als de Schepper van alle mensen, is niemand zonder fouten. Van groot belang voor een duurzame eenheid is dus een voortgaande herinterpretatie van een verleden vol waarschuwingen. De gemeenschappelijke geschiedenis kan op die manier, mits men de juiste vragen stelt, criteria aanleveren om de richting van Europa te bepalen. Een gevoel voor proporties is daarbij essen-

tieel. Steeds zullen er aan wraakgevoelens en haat limieten moeten worden gesteld. Wij weten dat ieder menselijk conflict zal eindigen in een nieuwe historische situatie waarin mensen met een verschillende nationale achtergrond elkaar weer nodig hebben. Dat ook vijanden gemeenschappelijke belangen hebben, werd in de vroege oecumenische beweging steeds weer inzichtelijk gemaakt.

Ecclesiologisch, dat wil zeggen gedacht vanuit de reflectie op het verschijnsel Kerk, ligt hier een belangrijk keuzemoment. Blijft het, ook in een gesecculariseerd Europa, zinvol om de Kerk functioneel ter sprake te brengen? Het antwoord op deze vraag zal grotendeels afhangen van de waarde die men toekent aan de zichtbaar georganiseerde institutionele kerken. Voor christenen die vanuit hun geloof zoeken naar engagement in zichtbare en herkenbare vormen van gemeenschap, was en is Europese eenheid een wezenlijk vraagstuk.

Enerzijds waren de betrokkenen in de vroege oecumenische beweging kinderen van hun tijd die nog hoopten op herstel van een christelijke samenleving en meenden dat Europa nog lang het centrum van de wereld zou blijven. Anderzijds hebben zij hun tijdgeest overstegen en begrepen dat er actief gezocht moet worden naar adequate vormen om Europa te organiseren. Europa was voor hen de relevante maat van eenheid. Mogelijkheden het goede zo-
wel als het slechte te doen lagen hier naast elkaar. Europa, dat was beide: ba-

Voor christenen die vanuit hun geloof zoeken naar engagement in zichtbare en herkenbare vormen van gemeenschap, was en is Europese eenheid een wezenlijk vraagstuk.

kermat voor mensenrechten en democratie, en misplaatste triomf en grenzeloze zelfoverschatting. Zij begrepen dat Europa niet beter wordt van het stempel 'christelijk goedgekeurd' en ze hebben beseft dat Europa behoefte heeft aan goede ideeën met sterke wortels in echte vormen van gemeenschap. Zij zagen federalisme als het juiste antwoord op de politieke crisis die had geleid tot de Tweede Wereldoorlog. Door hun eigen oecumenisch streven wilden ze een bijdrage leveren aan de levensvatbaarheid van die nieuwe organisatievorm. In hun ogen was het duidelijk: De eenheid van de Kerk en de eenheid van Europa, die hebben een boodschap aan elkaar.⁵

Dr. Jurjen A. Zeilstra is als predikant verbonden aan de Samen-op-Weg wijkgemeente Middenwijk te Hilversum.

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op de dissertatie waarop de auteur op 16 maart 1995 is gepromoveerd tot doctor aan de Universiteit van Utrecht.

2. Zeilstra, J.A., *European Unity in Ecumenical Thinking, 1937-1948*, Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 1995. Het Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica te Utrecht organiseert op vrijdag 22 september 1995 een studiedag over dit onderwerp.
3. *The Church, Community and State Series*, 8 vols., London 1937-1938.
4. Vgl. Salter, E. (ed.), *Europe 1992. Promise and Challenge*, Geneva 1992.
5. Vgl. Rougemont, D. de, *Poiser avec les Mains*, Paris 1936, en andere boeken waarin hij zijn pleidooi voor het federalisme opbouwt vanuit het personalisme.
6. Ondanks het feit dat er in Brussel een bureau is van de *European Ecumenical Commission on Church and Society*, waarvan de Engelsman Keith Jenkins algemeen secretaris is en de Nederlander Marc Leenders studiesecretaris, hebben de Europese kerken toch grote moeite om hun aandacht voor Europa te coördineren en zo in een gezamenlijke krachtsinspanning de brug tussen hun leden en de Europese actualiteit te slaan.

Studieconferentie over 'het ene Europa en de oecumene'

Op vrijdag 22 september a.s. organiseert het Interuniversitair Instituut voor Missiologie en Oecumenica (IIMO) in samenwerking met het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA een studieconferentie over het thema: Het ene Europa en de oecumene.

Op het programma van de studieconferentie staan toespraken van prof. dr. A.W.J. Houtepen (directeur IIMO), prof. dr. Martin Greschat (een kerkhistoricus die verschillende studies wijdde aan het denken over het verenigde Europa in de contemporaine kerkgeschiedenis), dr. Jurjen Zeilstra en drs. Th. B. F. M. Brinkel (stafmedewerker van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA).

De studieconferentie vindt plaats in zaal 030 van het Academiegebouw aan het Domplein 29 te Utrecht. De conferentie begint om 10.00 uur en eindigt om 15.00 uur.

De deelname is gratis.

Men kan zich schriftelijk of telefonisch aanmelden bij het secretariaat van het IIMO, kamer 825b, Heidelberglaan 2, 3584 CS te Utrecht, tel. 030-532079.